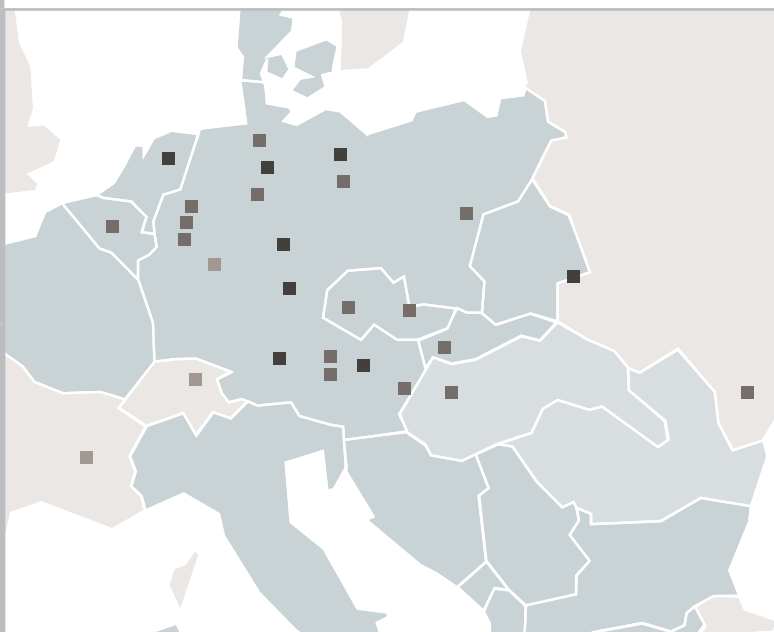

Osud európskych Rómov a Sintov počas holokaustu

PRÍRUČKA PRE UČITEĽOV

Autori: Gerhard Baumgartner, Irmgard Bibermann, Maria Ecker, Robert Sigel

www.romasintigenocide.eu

Štruktúra učebných materiálov	3
Rómovia: najväčšia európska menšina	5
Doplňujúce informácie k jednotlivým pracovným listom	10
Práca so životopismi	20
Životopisy: námety k výučbe	22
Práca s fotografiami	28
Metódy práce s fotografiami	30
Ako môžeme dekonštruovať historické názory založené na stereotypoch	41

Tiráž:

Autori: Gerhard Baumgartner, Irmgard Bibermann, Maria Ecker, Robert Sigel

Redakčný tím: Maria Ecker, Karen Polak, Werner Dreier

Grafika: Sabine Sowieja

erinnern.at
Kirchstraße 9/2
6900 Bregenz

ŠTRUKTÚRA UČEBNÝCH MATERIÁLOV Gerhard Baumgartner

Pracovné listy na webových stránkach romasintigenocide.eu prezentujú hlavné témy a udalosti späté s genocídou európskych Rómov a Sintov. Témy boli vybrané v úzkej spolupráci so zástupcami početných organizácií európskych Rómov a Sintov a s pomocou mnohých historikov z príslušných krajín. Pracovné listy sú špecifické len pre krajiny, v ktorých boli Rómovia a Sintovia prenasledovaní a vraždení v rokoch 1933 až 1945.

Každý pracovný list je venovaný ústrednej udalosti či ústrednému prvku prenasledovania, ktorých názov či meno je uvedené v názve pracovného listu a ktoré je znázornené na historickej fotografii. Každý pracovný hárok obsahuje okrem krátkej vysvetlivky ďalšie informácie pod hlavičkou „Vedeli ste, že...“, návrhy k samostatnej práci na danú tému v sekcii „Vaša úloha“ a odkaz na zdroj fotografie. Časová os na ľavom okraji listu označuje rok alebo obdobie, kedy fotografia vznikla.

Pracovné listy sú rozčlenené do piatich kapitol. Pracovné listy v kapitole A poskytujú pohľad na situáciu európskych Rómov a Sintov na začiatku 20. storočia. Kapitola B prezentuje hlavné prvky prenasledovania Rómov a Sintov a ich vytláčanie na okraj spoločnosti, ktoré sa odohrali dlho predtým, než sa k moci dostali národní socialisti. Kapitola C opisuje stále radikálnejšie a systematickejšie prenasledovanie organizované národnými socialistami, pracovné listy v kapitole D sa sústreďujú na hlavné udalosti genocídy, ktorú podnikli a viedli národní socialisti a spriaznené fašistické organizácie. Záverečná kapitola E opisuje situáciu ľudí, ktorí genocídu prežili, ich boj za uznanie, odškodnenie a pripomínanie.

Okrem toho sa čitatelia zoznámia s Karlom Stojkom, ktorý je sprievodcom po kapitolách týchto webových stránok. Rôzne etapy z jeho života dokresľujú biografii veľmi dôkladne zdokumentovanej európskej rómskej rodiny, a to od tridsiatych rokov dvadsiateho storočia, v rokoch prenasledovania za nacizmu až do súčasnosti. Pracovné listy tiež obsahujú ďalšie životopisné informácie o jednotlivých Rómoch a Sintoch, napr. o Sofii Taikonovej alebo Zonim Weiszovi (pozri aj „Práca so životopismi“).

Na začiatku každej kapitoly je mapa, pomocou ktorej môžete lokalizovať, kde sa hlavné udalosti odohrávali. Väčšina miest na mape znázorňuje lokality koncentračných táborov. Ak na ne kliknete, zobrazí sa pracovný list ku koncentračnému táboru. Mapy znázorňujú koncentračné tábory, ktoré sú z historického hľadiska najdôležitejšie; sú na nich zachytené iba vybrané príklady z mnohých internačných a zajateckých táborov.

RÓMOVIA: NAJVÄČŠIA EURÓPSKA MENŠINA Gerhard Baumgartner

V Európe dnes podľa odhadov žije približne 8 miliónov Rómov a Sintov. Hovoria rôznymi jazykmi, niektoré z nich sú od seba dosť odlišné. Hoci všetky tieto jazyky majú spoločné indické korene a v rôznej miere používajú slová vypožičané z perzštiny, arménčiny a gréčtiny, v priebehu vývoja sa osamostatnili rovnako ako všetky veľké jazykové skupiny. V severnej a západnej Európe možno počuť rôzne sintske jazyky, v rómskych jazykoch v strednej a južnej Európe sa prejavuje silný vplyv okolitých jazykov, napr. albánčiny a turečtiny na Balkáne a tiež rumunčiny, maďarčiny a slovanských jazykov.

Väčšina európskych Rómov a Sintov žije v krajinách strednej Európy alebo Balkánu, teda v Maďarsku, na Slovensku, v Českej republike, Bulharsku a Rumunsku. Tieto krajiny sa v posledných niekoľkých rokoch stali členmi Európskej únie. Existujú značné rozdiely medzi údajmi o počte rómskych obyvateľov, ktoré vyplývajú z úradného sčítania ľudu, a odhadmi zverejňovanými nezávislými organizáciami na ochranu ľudských práv a organizáciami, ktoré zastupujú Rómov a Sintov. Údaje z úradného sčítania vychádzajú sčasti z používaných jazykov, avšak nie všetci príslušníci skupín Rómov a Sintov doteraz používajú jazyk svojich menšín.

Kvôli traumatickým zážitkom počas holokaustu, neustálej diskriminácii a prenasledovaniu dáva mnoho príslušníkov tejto menšiny prednosť tomu, aby neboli evidovaní ako Rómovia či Sintovia. Keďže sa často líši spôsob, ako títo ľudia vnímajú sami seba, a spôsob, ktorým ich vnímajú ostatní, odborníci len s ťažkosťami „definujú“, kto by mal byť považovaný za Róma alebo Sinta. V niektorých krajinách západnej a severnej Európy sa skupiny Rómov a Sintov príležitostne prelínajú s inými kočovnými skupinami, napr. Tinker v Írsku, Traveler vo Veľkej Británii alebo Jenis v západnom Rakúsku, južnom Nemecku, severnom Taliansku a Švajčiarsku. Nepanuje žiadna zhoda - ani medzi výskumníkmi, ani medzi zástupcami menšín - v otázke, či by tieto skupiny mali byť tiež počítané k európskym Rómom a Sintom, alebo nie.

História

Európski Rómovia a Sintovia podľa všetkého pochádzajú zo severovýchodnej Indie, kde doteraz žijú skupiny, ktoré sú s nimi kultúrne a jazykovo späté. V čase od 5. do 11. storočia vyšlo z tohto regiónu niekoľko migračných vln do Perzie a Byzantskej ríše. Práve v tomto období sa rómske jazyky obohatili o mnoho slov z perzštiny, arménčiny a gréčtiny. Rovnocenné výrazy pre slovo „cigán“ v nemčine („Zigeuner“) a románskych jazykoch (napr. v taliančine „Zingaro“, španielčine „gitanos“, francúzštine „gitans“) takisto pochádzajú z obdobia, kedy Rómovia v Byzantskej ríši prijali kresťanstvo. Vtedy sa používalo grécke slovo „atzinganos“, ktoré označovalo tzv. „nedotknuteľných“, prevažne kresťanských pustovníkov a iných ľudí, ktorí žili mimo právomoci miestnych úradov. Termíny v germánskych a románskych jazykoch teda odkazovali na určitý právny status, ktorý požívali Rómovia po príchode do Európy a ktorý si v niektorých prípadoch udržali až do 17. storočia. Vo väčšinovej spoločnosti slová „Zigeuner“, „Zingaro“ a im podobné doteraz vyvolávajú negatívne stereotypy. Preto sú pre väčšinu Rómov neprijateľné a považujú ich za hanlivé.

Prvá zmienka o Rómoch v byzantskom Konštantínopole pochádza z roku 810, ale až v 14. storočí dorazili prvé väčšie migračné vlny do Európy. Jednou z oblastí, kde sa prichádzajúce skupiny usadzovali, bol peloponézsky kraj, známy ako „malý Egypt“. Preto si mnoho Rómov a Sintov neskôr po príchode do Európy hovorilo „Egyptania“. Anglické slovo „gypsy“ („cigán“) je skrátená forma slova „Egyptian“ („Egyptan“). Označenie „Egyptania“ možno tiež vysvetliť tým, že niektorí z migrujúcich Rómov a Sintov pristáli v Európe na Pyrenejskom polostrove, kam sa dostali cez Egypt a severnú Afriku. Po zániku kresťanských križiackych štátov v Palestíne a Malej Ázii prišlo veľa „cigánov“ do západnej Európy s vracajúcimi sa armádami. Ich potomkovia si dodnes hovoria Sintovia a korene tohto slova neboli doteraz celkom objasnené. Často sa vyhlasovali za „šľachtica“ alebo „egyptského princa“, hoci pravdepodobne boli len slobodnými ľuďmi, a teda neboli poddanými žiadneho panovníka. Po stáročia sa živili ako hudobníci alebo žoldnieri, ako výrobcovia brnení a uznávaní výrobcovia diel a kanónov pre žoldnierske vojská. Potom, čo v 17. storočí vznikli národné armády, však boli tieto skupiny slobodných Sintov v stále väčšej miere vysídľované, postavené mimo zákon a nakoniec prenasledované ako „zlodeji“.

Väčšina Rómov žijúcich v strednej a východnej Európe prišla do krajín, kde žijú dnes, počas tureckých vojen. V mnohých prípadoch im usídlenie zaistili kresťanskí panovníci. Napr. v roku 1423 vydal maďarský kráľ Žigmund sprievodný list svojmu „vernému Ladislavovi a cigánom, ktorí sú jeho poddanými“. Mnoho Rómov bolo povýšených do šľachtického stavu a v roku 1595 bol Rómovi Štefanovi Razvanovi dokonca udelený titul moldavského vojvodu. Väčšinu Rómov v Rumunsku však ponížili do nevoľníctva a otroctva a tohto statusu boli zbavení až v roku 1859.

To, že Rómovia pravdepodobne pochádzajú z Indie, dokázal protestantský kňaz z Györu v západnom Maďarsku. Počas štúdií v holandskom Leidene sa stretol so študentmi z Indie a ich jazyk mu pripomínal jazyk, ktorým hovorili Rómovia v jeho rodnom meste. O tomto objave podal správu vo viedenských novinách v roku 1763.

Väčšina rómskych skupín, ktoré vtedy žili vo východnej Európe, sa už dávno usadila. V mnohých mestách, napr. v Istanbule, obývali samostatné štvrte. V 18. storočí sa pokúsila cisárovná Mária Terézia a jej syn Jozef II. prinútiť Rómov, ktorí dovtedy kočovali, aby sa usadili. V rokoch 1771 a 1782 boli vydané cisárskej výnosy, ktoré Rómom pridelovali pozemky. V rovnakej dobe im však boli zabavené kone a boli nútení pracovať ako nádenníci. Mnoho rómskych osád v Rakúsku je výsledkom týchto výnosov. Nielen že „cigánom“ bolo zakázané, aby hovorili vlastným jazykom a prevádzkovali tradičné živnosti; tiež im odoberali deti a zverovali ich do výchovy kresťanským rodinám. Mnoho Rómov pred touto povinnou „civilizáciou“ ušlo.

Na druhej strane iniciatíva iného habsburského panovníka, arcivojvodu Karola Ľudovíta, sa stretla s jednoznačným odobrením Rómov. V roku 1888 nechal spracovať a vydať šesťdielny slovník rómčiny s názvom *Romano Csibakero Sziklaribe*, ktorý bol pokusom o zlúčenie štyridsiatich rómskych dialektov do jedného písaného jazyka.

Ku koncu 19. storočia sa väčšina východoeurópskych Rómov živila ako nádenníci, poľnohospodárski robotníci alebo príležitostní zberači. V zime sa väčšina z nich snažila zvýšiť slabé zárobky prostredníctvom rôznych potulných živností, takže pracovali aj ako drotári, brúsiči nožov, opravári dáždnikov, výrobcovia hrablí a košíkari. Boli aj takí, čo si našli dodatočný zdroj príjmov v hudbe. Mnoho Sintov a Rómov v západnej Európe sa živilo ako potulní obchodníci: ako predajcovia koní a podomoví obchodníci putovali od trhu k trhu alebo sa živilo ako herci a hudobníci. Akékoľvek pokusy o emancipáciu a sociálne začlenenie tzv. „Cigánov“ vyzneli naprázdno po tom, čo v 19. storočí vznikli tzv. národné štáty. Prísne zákony upravujúce občianstvo a pasy spôsobili, že mnoho Rómov zostalo bez štátnej príslušnosti a nové zákony zakazujúce potulky im zároveň bránili v tom, aby prevádzkovali svoje tradičné živnosti. Na sklonku 19. storočia na Rómov v rastúcej miere dopadali dôsledky fungovania moderného policajného systému. Polícia Rómov deportovala, odsúvali ich do chudobincov, upadali do čoraz väčšej chudoby a boli všeobecne kriminalizovaní. Za prvej svetovej vojny mnoho krajín na niekoľko rokov internovalo potulných Rómov vo väzenských táboroch. Na druhej strane mnoho Rómov slúžilo v rôznych armádach a často sa vracali s početnými oceneniami. Počas svetovej hospodárskej krízy a v rokoch medzi svetovými vojnami sa prudko stupňovalo napätie medzi Rómami a gadžami, teda obyvateľstvom nerómskeho pôvodu. Miestne úrady boli stále menej ochotné poskytovať im prostriedky na školské poplatky a hradiť účty za zdravotnú starostlivosť a sociálne služby, ktoré si prevažne úplne chudobní nádenníci z radov Rómov nemohli platiť sami.

Mnoho krajín v Európe zaviedlo reštriktívne „cigánske zákony“. Policajné úrady takisto čím ďalej tým viac medzinárodne spolupracovali pri tvorbe „cigánskych“ zoznamov a na tento účel boli prvýkrát rozsiahlo snímané odtlačky prstov. Od roku 1912 sa vypracúvali tzv. „cigánske“ spisy, ktoré obsahovali fotografie a odtlačky prstov. V roku 1933 sa v Oberwarte v rakúskom kraji Burgenland zišli zástupcovia všetkých rakúskych politických strán na tzv. „Cigánskej konferencii“ a diskutovali o prvých plánoch nútených prác alebo deportáciách Rómov do Afriky - lebo, ako to vyjadril jeden z účastníkov, „Cigánov“ jednoducho nemožno len tak zabiť. Táto úloha bol prenechaná národným socialistom.

V roku 1938 začali nacisti deportovať Rómov a Sintov do pracovných táborov - napr. „cigánskeho“ tábora v burgenlandskom Lackenbachu - a neskôr, od roku 1941, do tábora v Auschwitz-Birkenau a do vyhľadzovacieho tábora Kulmhof pri poľskej obci Chelmno. V rokoch 1938 až 1945 zavraždili v koncentračných táboroch státisíce európskych Rómov a Sintov. Zmena v nariadeniach namierených voči Rómom a Sintom nastala v Európe až v 80. rokoch 20. storočia. V nasledujúcich desaťročiach im takmer všetky krajiny oficiálne priznali status menšiny.

Odkazy na ďalšie informácie o histórii Rómov: <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005219>

Listy s informáciami o Rómoch: <http://romafacts.uni-graz.at/index.php/history/persecution-internmentgenocide-holocaust/holocaust>

Chronológia dôležitých dát rómskej histórie: <http://web.archive.org/web/20040908144722/http://radoc.net/chronology.html>

DOPLŇUJÚCE INFORMÁCIE K JEDNOTLIVÝM PRACOVNÝM LISTOM Gerhard Baumgartner

- A1** Táto fotografia je jednou zo série jedenástich fotografií, ktoré na juhu Burgenlandu v roku 1931 vyhotovila spoločnosť RAVAG (bývalá rakúska štátna vysielacia spoločnosť) pre rozhlasový dokumentárny program. Ako je zrejmé z ostatných fotografií v sérii, nahrávací tím umiestnil mikrofóny pozdĺž cesty. Fotografie boli pred vysielaním dokumentárneho relácii zverejnené v programovom časopise spoločnosti RAVAG a poslucháči si mohli pri počúvaní fotografie aj prezerať. Pôvodne boli fotografie antropológmi chybné interpretované a opísané ako výjavy z rómskej svadby.
- A2** O rodine Bambergerových toho vieme len málo. Max Bamberger bol zavraždený v Chorvátsku. Pozri aj pracovný list o masakre v Hrastine.
- A3** S úpadkom ťažby zlata, striebra a železnej rudy v celej Európe v 18. storočí prišlo mnoho baníkov o zdroj príjmov a museli sa živiť ako potulní sezónni pracovníci. Neskôr, v 19. storočí, racionalizačné opatrenia v poľnohospodárstve prinútili mnoho vrstiev vidieckeho obyvateľstva ku kočovnému alebo polokočovnému spôsobu života. Nie všetci z nich našli prácu v nových priemyselných odvetviach a uhoľných baniach, takže ku koncu 19. storočia vzniklo veľa kočovných skupín, najmä v tých oblastiach Európy, ktoré boli z hospodárskeho hľadiska okrajové (napr. v Írsku, Škótsku, alpských údoliach a tiež v Čechách, Taliansku a Sedmohradsku). Tak vznikli Tinkeri, Jenišovia, savojskí kočovníci a škandinávski „Traveler“, teda skupiny kočujúce po Európe, ktoré boli vytlačené na okraj spoločnosti. Najmä vo východnej Európe bolo v týchto skupinách veľa Rómov.
- A4** Od 17. storočia boli rómski hudobníci a rómske orchestre najímaní, aby hrali v palácoch maďarskej šľachty. Oblúbenou formou maďarskej ľudovej hudby, ktorá sa vyvinula v 19. storočí pod záštitou šľachty, hrali a ešte stále hrajú - prevažne tzv. „cigánske“ kapely, a preto býva často nesprávne označovaná ako „cigánska hudba“. V skutočnosti ide o novovekú formu obľúbenej ľudovej hudby, ktorá vznikala súbežne so zrodom maďarského národného hnutia. Nemá s tradičnou rómskou hudbou o nič viac spoločné než španielske flamenco, ktoré tiež hrajú prevažne rómski hudobníci.

V mnohých rómskych rodinách v strednej Európe bola kariéra profesionálneho hudobníka v klasickom orchestri rodinnou tradíciou. Od polovice 19. storočia získavali títo hudobníci vzdelanie na popredných európskych hudobných akadémiách. Aj dnes sú mnohí rómski hudobníci členmi veľkých európskych opier a koncertných siení. Aj pre obyčajného poľnohospodárskeho robotníka z radov východoeurópskych Rómov bola hudba najmä v zime vítaným zdrojom dodatočného príjmu. Rómske rodiny dodnes povzbudzujú svoje deti k tomu, aby sa v ranom veku naučili hrať na hudobný nástroj, pretože hudbu považovali za dobrý dodatočný zdroj príjmov v časoch krízy.

- A6** Väčšinu Rómov v Burgenlande tvorili poľnohospodárski robotníci, ktorí žili usadení vo svojich vlastných osadách a cez leto pracovali ako nádenníci pre rodiny sedliakov v dedinách alebo pomáhali sa zberom na šľachtických veľkostatkoch. Na jeseň a v zime si museli privyrábať sezónnymi prácami na rôznych miestach. Mnohí z nich putovali z dediny do dediny ako brúsiči nožov a nožníc, drotári, výrobcovia hrablí a metiel alebo podomoví obchodníci. Pre tento druh prác zvyčajne mávali licenciu na vykonávanie potulných živností. Tieto licencie boli v čase hospodárskej krízy koncom 20. a začiatkom 30. rokov 20. storočia postupne rušené, keď sa miestne úrady snažili chrániť miestnych členov rôznych cechov pred vonkajšou konkurenciou.
- A7** Názvy rómskych skupín vo východnej Európe naznačujú, akú tradičnú živnosť títo ľudia prevádzkovali. Napríklad väčšinu príslušníkov podskupiny Lovarov tvorili obchodníci s koňmi; Aurariovia boli bývalí baníci, ktorí dobývali zlato, a zlatokopovia, Kalderaši boli známi svojím umením spracovávať meď a vyrábať kotly. Karl Stojka sa narodil v roku 1931 v obytnom voze svojich rodičov neďaleko Viedne. Rodina trávila zimu vo Viedni a v lete putovala z miesta na miesto, pretože Karlov otec sa živil ako obchodník s koňmi. V roku 1939, keď bol Rómom kočovný život zakázaný, sa rodina usadila vo Viedni. Tam sa úplne integrovala. Napríklad Karl a jeho brat boli členmi mládežníckej kapely v 16. mestskom okrese. V Burgenlande boli rómske deti od roku 1938 vylúčené zo škôl, ale vo Viedni mohli Karl a jeho súrodenci ďalej chodiť do školy až do roku 1943. Na jeseň roku 1943 Karla zatkli priamo v triede a spolu s matkou a bratmi a sestrami ich poslali do tábora v burgenlandskom Lackenbachu a odtiaľ ich deportovali do tábora Auschwitz.
- Ďalšie informácie: www.romasinti.eu

- A8** Na sklonku 19. a začiatku 20. storočia rastúca obľúbenosť fotografie a pohľadníc spôsobila, že mnoho ľudí si osvojilo romantický stereotyp, podľa ktorého boli cigáni „tuláci bez domova“, bezcieľne sa túlajúci z miesta na miesto a žijúci v lone prírody, úplne odbremenení od sociálnych väzieb. Aj vtedy sa táto predstava týkala len zanedbateľného zlomku rómskeho obyvateľstva Európy. Už koncom 19. storočia žilo vyše 90 percent európskych Rómov a Sintov usadeným spôsobom života. Vývoj fotografie a vydávanie pohľadníc pomohli zaručiť, že životný štýl menšiny sa stal určujúci pre predstavu o celej etnickej skupine. Až do konca 20. storočia táto predstava bezstarostného, nespútaného a neustále sa meniaceho potulného života európskych Rómov a Sintov živila početné predsudky.
- B1** V medzivojnovom období bolo v rakúskom kraji Burgenland viac ako 130 rómskych osád, v ktorých žilo vyše 8000 obyvateľov. Väčšina z nich žila v okrese Oberwart, kde Rómovia pred druhou svetovou vojnou tvorili desať percent obyvateľstva. V roku 1933 bola rómska osada v Oberwarte domovom pre celkovo 282 ľudí žijúcich v 52 domoch. Hlavný problém Rómov spočíval v tom, že obvykle nevlastnili žiadnu pôdu. Zatiaľ čo iní dedičania dokázali prežiť ťažké časy tak, že pestovali zemiaky a zeleninu a chovali ošípané a hydinu, Rómovia si museli všetky potraviny kupovať. Na rozdiel od väčšiny ostatných dedičanov nevlastnili ani žiadne lesy, kde by mohli zbierať drevo na kúrenie. Z týchto dôvodov na ne mala svetová hospodárska kríza a v jej dôsledku nezamestnanosť katastrofálny dopad. Rómovia v Oberwarte a susedných dedinách boli úplne bez prostriedkov a doslova hladovali.
- B2** V medzivojnovom období bol Burgenland, ktorý Maďarsko postúpilo Rakúsku v roku 1921, lákadlom pre rakúskych fotografov, ktorí sa ho snažili zobrazit' ako exotický, typicky východoeurópsky región. Fotografie a cestopisné správy z tohto obdobia sa sústredili na „odlišnosť“ Burgenlandu a na to, aký protiklad predstavuje ku zvyšku Rakúska.
- B3** Číslo na fotografii pochádza zo starého referenčného systému, ktorý sa používal v burgenlandskom krajskom archíve v Eisenstadte. Dnes sa v budove archívu nachádza jedna z najväčších svetových zbierok policajných fotografií Rómov. V 19. a na začiatku 20. storočia sa policajti v tomto kraji označovali ako „žandári“ a spadali pod krajský úrad. Pojem „polícia“ sa používal len pre mestských policajtov, ktorí zvyčajne boli zástupcami obecného úradu.

- B5** V posledných desaťročiach 19. storočia začali európske krajiny viesť stále presnejšie záznamy o svojich občanoch. To bolo nevyhnutné, pretože stále ďalšie vrstvy spoločnosti získavali hlasovacie práva, bola zavedená povinná vojenská služba a stanovili systémy sociálneho zabezpečenia. V dôsledku stále väčšieho obmedzovania slobody pohybu, zavádzanie pasov a rozvoja národných identít s koreňmi v národnom štáte sa všetci príslušníci migrujúcich etnických skupín stali podozrivými. V roku 1912 sa Francúzsko stalo prvou krajinou, ktorá zriadila registre všetkých potulných osôb, ktoré potom boli povinné stále pri sebe nosiť zvláštne preukazy totožnosti s fotografiou a odtlačkami prstov. Mnoho Rómov a Sintov, ktorí hovorili iným jazykom, bolo považovaných za vyvrheľov. V mnohých prípadoch im bolo upreté občianstvo a boli klasifikovaní ako osoby bez štátnej príslušnosti. Švajčiarsko dokonca zakázalo všetkým tzv. „Cigánom“ vstup do krajiny - a zákaz uplatňovalo ešte aj po konci druhej svetovej vojny. Systémy evidencie s osobitnými spismi a „cigánske preukazy totožnosti“ čoskoro zaviedli aj ďalšie európske krajiny. Takéto doklady vydávala polícia v Československu i Maďarsku, Nemecko a Rakúsko viedli osobitné záznamy o občanoch, ktoré sa rozhodli hanlivo označovať ako „cigánov“. Vedúcej úlohy pri medzinárodnej koordinácii týchto policajných opatrení sa ujal Interpol ako európska platforma pre kriminálnu políciu. Potom, čo sa k moci dostali národní socialisti, slúžili spisy zostavované kriminálnou políciou ako nástroj na deportáciu Rómov a Sintov do koncentračných táborov a táborov smrti. Všeobecne možno povedať, že tí, ktorí boli v medzivojnových rokoch políciou klasifikovaní ako „cigáni“ a zaradení do zvláštnych spisov, trpeli rovnako následným prenasledovaním za vlády národných socialistov.
- B6** Psychiater Josef Jörger vyhlasoval, že „potulovanie sa“ bolo dedičnou formou sociálneho správania a vždy bolo späté s ďalšími formami protispoločenského správania, napr. prostitúciou, alkoholizmom a zločinným životom. Švajčiarski eugenici ako napr. Josef Jörger a Ernst Rudin výrazne ovplyvnili tvorbu a radikálnu presadzovania rasovej politiky NSDAP. Počas štúdií vo švajčiarskom hlavnom meste Berne sa s teóriami Josefa Jörgera zoznámil nemecký „rasový výskumník“ Robert Ritter a urobil z nich základ svojej rasovej kategorizácie nemeckých Sintov a Rómov.

- C1** Keďže predkovia Rómov a Sintov prišli do Európy zo strednej Indie pred viac ako tisíc rokmi, „rasoví výskumníci“ ich považovali za pravých „Árijcov“. Podľa národnosocialistickej ideológie preto nemali byť klasifikovaní ako „rasovo podradná“ etnická skupina, ako tvrdila pseudovedecká práca Eugenika. Práve tento rozpor pravdepodobne v roku 1942 prinútil prenasledovateľov Rómov a Sintov, aby zmenili svoju logiku. Zatiaľ čo predtým - rovnako ako v prípade židovského obyvateľstva - boli prenasledovaní tzv. „rasovo čistí cigáni“ a „cigánski miešanci prvého stupňa“, podľa výnosu Heinricha Himmlera z 13. októbra 1942 „rasovo čistí cigáni“ nemali byť prenasledovaní. „Rasová podradnosť“ mnohých „cigánov“ však bola pri tomto spôsobe myslenia výsledkom mnohých storočí vzájomného miešania Rómov s rôznorodými etnickými skupinami. Prenasledovanie, nútená sterilizácia a deportácie preto mali skončiť najmä v prípade „rasovo čistých“ skupín, medzi ktoré patrili „Sintovia a Lalleriovia“. Určovaním „cigánov“, ktorí boli považovaní za rasovo čistých, bolo poverených deväť tzv. „cigánskych náčelníkov“. Nariadili im, aby zo zoznamov ľudí určených na deportáciu vyberali tých, ktorí sú rasovo čistí. Tento výnos nebol v skutočnosti nikdy realizovaný, keďže ho miestne úrady ignorovali, a tí, ktorí boli medzi vojnami evidovaní ako „Cigáni“, sa stávali obeťami ďalších deportácií. Nezriedka sa stávalo, že rozhodnutie o tom, či v danom prípade platili Norimberské zákony, nevychádzalo z čisto sociálnych kritérií. Okrem toho sa väčšina národno-socialistických zákonov a výnosov v každom prípade výslovne zameriavala nielen na tzv. „Cigánov“, ale na všetky „osoby, ktoré žili ako Cigáni“.
- C2** Nemecké policajné orgány využívali údaje a správy Roberta Rittera aj po roku 1945. Zástupcovia nemeckých Rómov a Sintov museli v Dachau v roku 1981 usporiadať hladovku, aby konečne prinútili úrady k tomu, aby sprístupnili rozsiahle zbierky správ a spisov a dali ich k dispozícii pre seriózny výskum. Robert Ritter a jeho zamestnanci pokračovali po roku 1945 vo svojich profesijných dráhach. Ďalšie informácie: <http://www.sintiundroma.de/en/sinti-roma/civilrights-movement.html>

- C3 Spisy, ktoré si viedli miestne úrady, polícia, národno-socialistickí „rasoví výskumníci“ a úradníci v koncentračných táboroch, veľmi často obsahujú protichodné údaje o jednej a tej istej osobe. Mnoho Rómov a Sintov bolo v bežnom živote známych nie pod svojimi oficiálnymi menami, ale pod menami svojich rodov, a pod týmito menami boli teda evidovaní. Karl Stojka bol napríklad v roku 1940 zaevidovaný ako Rigo, čo bolo meno rodu jeho matky. Podobne aj ich osobné doklady často uvádzajú dátum krstu skôr ako dátum narodenia. A keď ich posielali do koncentračných táborov, mnoho väzňov zámerne uviedlo nesprávny dátum narodenia - skorší u detí a neskorší u dospelých - aby boli klasifikovaní ako schopní pracovať, čím sa výrazne zvýšila ich nádej, že koncentračný tábor prežijú.
- C6 Viac informácií o Johannovi Trollmannovi a zaujímavom pamätnom projekte nájdete na webstránke trollmann.info/
- C8 V mnohých menších mestách a dedinách bolo až do 70. rokov 20. storočia bežnou praxou, že sa nakupovalo na dlh, teda že nákup nebol zaplatený hneď, ale pripísaný na účet, ktorý dlžník vyrovnal na konci mesiaca alebo na konci pracovnej sezóny. Najmä v zime, keď nádenníci ťažko zháňali prácu, mnoho robotníckych rodín nakupovalo na úver a dlhy splácali až na jar. To je tým najpravdepodobnejším vysvetlením dlhov, ktoré po sebe zanechali deportované rodiny. V 19. storočí bola väčšina domov v rómskych osadách postavená na obecných pozemkoch. Vtedy Rómom dovolili, aby si svoje domy stavali na neúrodných či bezcenných pozemkoch. Postupom času však hodnota mnohých týchto pozemkov vzrástla, ale kým na nich stáli rómske domy, nemohli mať miestne úrady z ich využívania žiadny zisk. Na druhej strane demoláciou domov sa hodnota pozemku výrazne zvýšila. Keďže väčšina preživších za roky prenasledovania prišla o všetky doklady, mohli títo ľudia po roku 1945 zriedkakedy preukázať, že kedysi vlastnili na takých pozemkoch domy, a teda získať odškodnenie. K podobnej situácii, pokiaľ ide o nedostatočné či neexistujúce právne nároky na majetok, dochádza v mestách východnej Európy a na Balkáne mnohokrát aj dnes a rómske rodiny bývajú často vyhnané zo svojich tradičných obytných štvrtí.

- C9** Prví Rómovia a Sintovia deportovaní do otrockých pracovných táborov boli takmer výlučne muži a využívali ich na stavbu diaľnic a elektrární. Prvé rómske ženy, ktoré mali byť deportované vo väčšom množstve, poslali v roku 1939 do Ravensbrücku a nútili ich pracovať v továrňach, ktoré tam prevádzkovali jednotky SS. Až v posledných rokoch vojny začali systematicky využívať ženy k otrockým prácam v priemysle.
- D1** Muž s identifikačným číslom 17039 je Štefan Hodosy, ktorý sa narodil v roku 1911. V roku 1939 bol poslaný do koncentračného tábora Mauthausen. Žiaci sa môžu obrátiť na pamätník v Dachau, kde získajú o osude Štefana Hodosyho viac informácií.
- D2** Jednou z najčastejších príčin úmrtí v táboroch bolo prepuknutie epidémie a najobávanejšiu hrozbu predstavoval brušný týfus. Takéto epidémie boli prevažne dôsledkom nezodpovedajúcich hygienických podmienok v tábore, najmä znečistenej pitnej vody. Brušný týfus je vysoko infekčné a často smrteľné ochorenie. Všetkým postihnutým osobám zvyčajne vyrazia vyrážky a ochorenie sa tiež niekedy označuje ako škvrnitý týfus.
- D4** Väčšina všeobecne známych zobrazení detí pochádza z fotografií a filmov, ktoré vznikli v rámci pseudovedeckého projektu výskumu rás, ktorý viedla nemecká „rasová výskumníčka“ Eva Justinová v rokoch 1943 a 1944. Veľa detí pochádzalo z rodín, ktorých rodičia boli po roku 1938 poslaní do koncentračných táborov. Po ukončení výskumu pre dizertačnú prácu na tému „Biografia cigánskych detí vychovávaných v nevlastných rodinách a ich potomkov“ Eva Justinová na záver píše: „Je potrebné ukončiť všetky formy výchovy cigánskych detí a cigánskych miešancov ... vrátane sociálnej starostlivosti.“ Po dokončení týchto pseudovedeckých výskumov bolo 39 Sintov zo sirotinca v Mulfingen deportovaných do Osvienčimu v máji 1945.
Viac informácií o Eve Justinovej a sirotách z Mulfingenu: www.romasinti.eu
- D5** Alexa Weddingová bol pseudonym komunistickej spisovateľky a novinárky Margarethe Bernheimovej, ktorá sa narodila v Salzburgu v roku 1905. Keď sa vydala a presťahovala do Berlína, zmenila si meno na Grete Weisskopfová. Jej autorské meno Alexa Weddingová odkazuje na berlínsku štvrť Wedding, čo bola v medzivojnovom období robotnícka štvrť.

- D6** Územie, ktorá sa nachádzalo medzi riekami Dnester a Bug, bolo od roku 1941 označované ako Podnestersko. Do roku 1944 patrilo k Rumunsku a dnes je súčasťou Moldavska a Ukrajiny. Táto oblasť bola oveľa väčšia, než je región, ktorý spravuje Moldavsko od roku 1992.
- D8** Nie je ľahké nájsť na fotografii pozorovateľa. Stojí v pozadí v medzere v plote.
- E1** V roku 1943 bola Ceija Stojka s rodinou deportovaná do cigánskeho tábora v Osvienčime. V roku 1944 ju deportovali do koncentračného tábora v Bergen-Belsene a potom do Ravensbrücku, kde sa v roku 1945 dočkala oslobodenia. Po vojne sa spoločne s pozostalými bratmi a sestrami a matkou usadila vo Viedni. V roku 1988 vydala prvú autobiografickú správu o osude rakúskej rómske rodiny počas holokaustu. Citácie sú prevzaté z jej knihy *Wir leben im Verborgenen: Erinnerungen einer Rom-Zigeunerin* [Žijeme v ústraní: pamäti Rómky]. Je považovaná za jednu z najvýznamnejších rakúskych rómskych spisovateliek a maliarok. Zomrela v januári 2013 vo veku 79 rokov.
- E2** Približne okolo roku 1928 začala burgenlandská polícia vytvárať systematické fotografické záznamy Rómov, ktorí v tomto kraji žili. V priebehu „policajných záťahov“ fotografovali aj rómske osady a domy. Všetci ľudia, ktorí v domoch žili, sa museli pred nimi zoradiť, aby polícia jasne videla, kto kde býva. Fotografie zaznamenali nielen burgenlandských Rómov a Sintov, ale aj prácu polície. Burgenlandský krajský archív obsahuje jednu z najväčších zbierok takýchto policajných fotografií. Fotografia, ktorú sme tu použili, pochádza práve z tejto zbierky. Rómovia a Sintovia museli čakať až do roku 2000, aby v rámci programu švajčiarskych bánk týkajúceho sa majetku obetí holokaustu a nemeckého programu na odškodnenie nútených prác dostali náhradu za svoje domy a majetok, ktoré boli zničené alebo o ktoré ich pripravili. V niektorých európskych krajinách zriadili osobitné fondy, napr. Rakúsky všeobecný fond pre odškodnenie obetí národného socializmu (2001).

- E3** Informácie o významných osobnostiach rómskeho a sintského pôvodu sú k dispozícii na týchto webových stránkach:
<http://www.imninalu.net/famousGypsies.htm>
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Romani_people <http://anthrocivitas.net/forum/showthread.php?t=9795>
<http://www.kickitout.org/499.php>
<https://www.facebook.com/pages/Famous-Gypsies/123435641009196>
<http://www.geni.com/projects/Romani-Gypsy-Notables/13111>
- E4** Partizáni sú definovaní ako osoby, ktoré podnikajú ozbrojené útoky v oblasti, ktorá je pod kontrolou riadnych síl určitých mocností, napr. armády alebo polície. V knihách o histórii tento pojem obvykle označuje bojovníkov odboja, ktorí za druhej svetovej vojny bojovali proti okupačnej nemeckej armáde.
- Maxglan** Nemecká filmová režisérka a Hitlerova obľúbenkyňa Leni Riefenstahlová nakrúcala v rokoch 1940 až 1944 v oblasti Salzburgu svoj film „Nížiny“ (Tiefeland). Keďže sa dej odohráva v Španielsku, kde natáčanie kvôli vojne nebolo možné, boli v scénach natáčaných v rakúskych a bavorských horách využiti Rómovia a Sintovia z tábora v Maxglane a neskôr z berlínskeho Marzahnu. Keď natáčanie skončilo, Rómovia - vrátane mnohých detí - boli deportovaní do tábora v Auschwitzu. Leni Riefenstahlová sa za utrpenie, ktoré bolo spôsobené Rómom a Sintom, nikdy neospravedlnila: naopak, svojich kritikov opakovane hnala pred súd.
- Weyer** Fotografia je jednou zo série 32 fotografií, ktoré vydal táborový lekár Dr. Alois Stauffer pri jednej z návštev v tábore vo Weyer v Hornom Rakúsku. Všetky scény na fotografiách boli vopred pripravené a väzni boli vždy postavení na to isté miesto pred rozpadajúci sa tehlový múr. Fotografie objavil politológ z Innsbrucku Andreas Maislinger pri výskume na začiatku 90. rokov 20. storočia a poskytol ich rakúskemu ministerstvu školstva.
- Hodonín** Vo väčšine prípadov sú na fotografiách urobených v internačných táboroch vidieť iba ženy a deti. Muži boli zvyčajne využívaní k otrockým prácam na veľkých stavebných projektoch, zatiaľ čo ženy a deti trávili celé dni nečinne v táboroch.

Montreuil-Bellay Výskumníci nedokážu s konečnou platnosťou odpovedať na otázku, prečo francúzski Rómovia a Sintovia vo väčšine prípadov neboli deportovaní do táborov smrti. Francúzske internačné tábory slúžili na zadržiavanie všetkých „kočovníkov“ alebo „tulákov“. Od roku 1912 museli vo Francúzsku nosiť všetky potulujúce sa osoby pri sebe zvláštny preukaz totožnosti s fotografiou a odtlačkami prstov. Z toho dôvodu bolo jednoduché určiť ich totožnosť. Na druhej strane bolo takmer nemožné odlišiť Rómovi a Sintov od ostatných potulných osôb, pretože na rozdiel od Nemecka vo Francúzsku neexistovalo žiadne „rasové osvedčenie“. Z Francúzska boli Rómovia a Sintovia posielaní do nemeckých koncentračných táborov a táborov smrti len celkom výnimočne.

Lodz „Cigánsky tábor“ v bývalom gete v poľskej Lodži je zachytený na siedmich zachovaných fotografiách, ktoré boli podľa všetkého spravené po deportácii väzňov z geta do tábora smrti v poľskom Chełmne. Na žiadnej z fotografií nie sú vidieť žiadni väzni. Fotografie sú súčasťou zbierky stoviek diapozitívov, ktoré zadovážili jednotky SS na príkaz správcu geta Hansa Biebowa a ktoré boli objavené v 80. rokoch 20. storočia. Teraz je možné prezrieť si ich v Múzeu pamätníka holokaustu v americkom Washingtone.

Auschwitz-Birkenau Uprostred baraku bol päťdesiat centimetrov vysoký tehlový prieduch s pecou na jednom konci a komínom na druhom. Takéto kachle sa v zime používali na vykurovanie barakov.

Babyn Jar V roku 1961 ruský básnik Jevgenij Jevtušenko napísal báseň „Babin Jar“, v ktorej kritizoval Sovietsky zväz za skresľovanie histórie tohto masakru a za to, že ani dvadsať rokov po masacre nedokázal postaviť desiatkam tisícov obetí pomník. Sovietski historici systematicky potláčali skutočnosť, že medzi obeťami boli prevažne Židia z Kyjeva, a namiesto toho ich označovali za sovietskych občanov. Ruský skladateľ Dmitrij Šostakovič zložil na Jevtušenkovu báseň a ďalšie texty hudbu vo svojej 13. symfónii, ktorá sa neskôr po celom svete preslávila ako symfónia Babi Jar. V Sovietskom zväze a komunistických krajinách východnej Európy povolili len niekoľko predstavení tohto diela. Notový zápis nakoniec zo Sovietskeho zväzu prepašovali a rýchlo získal medzinárodný ohlas. Prvý pamätník obetiam masakru bol postavený v roku 1976 a venovali ho všeobecne „sovietskym občanom a vojnovým zajatcom“, ktorých tam zavraždili národno-socialistickí okupanti. Až v roku 1991 bol na mieste vztýčený pamätník židovským obetiam, ktorý má podobu menory - sedemramenného svietnika.

PRÁCA SO ŽIVOTOPISMI Maria Ecker

Pracovné listy na týchto webových stránkach obsahujú množstvo krátkych životopisov európskych Rómov a Sintov.¹ Životopisom je pri výučbe prikladaný čoraz väčší význam. Jedným z dôvodov je skutočnosť, že k dispozícii je stále väčší počet svedectiev z doby národného socializmu. Životopisy majú emocionálnu kvalitu a najmä mladí ľudia sú prirodzene zvedaví a empatickí. Väčšina z nich by sa o daných ľuďoch, o tom, z akého prostredia pochádzajú, a o rokoch pred prenasledovaním a po ňom, rada dozvedela viac. Dotknú sa ich a donútia zamyslieť sa - vystanú im otázky, na ktoré by radi poznali odpovede. Práca s jedným alebo viacerými životopismi je teda obzvlášť dobrý spôsob, ako predstaviť určitú tému. Je však dôležité, aby sa životopisy nečítali samostatne, ale v historických súvislostiach.

Emocionálna kvalita životopisov vyžaduje opatrný prístup a zmysel pre zodpovednosť. Životopisy nabádajú k empatii a sympatii a môžu prispieť k identifikácii. Môžu tiež vyvolať pocity hanby a viny. Preto je dôležité ponúknuť žiakom spôsob, ako s emóciami pracovať (pozri návrh č. 10). Nezávládnuteľné emócie bránia žiakom v tom, aby sa poučili z histórie, a sú prekážkou pre objektivitu nutnú ku kritickému hodnoteniu zdrojov. Keď ľudia hovoria o svojom živote, vždy si vyberajú určité udalosti. Keď iní zaznamenávajú ich životopisy a odovzdávajú ich ďalej, tiež vykonávajú určitý výber. Životopis je ako okno, cez ktoré sa pozeráme na život určitého človeka. Môžeme uvidieť veľa, ale stále vidíme len malý výsek celého obrazu.

Práca so životopismi zvyčajne zahŕňa prácu so životopismi obetí - a tak je to správne. Páchatelia často zostávajú v anonymite. A napriek tomu nemožno prenasledovania a vraždenia považovať za niečo, čo sa Rómom a Sintom dialo samo od seba. Je potrebné vidieť aj tých, kto sa toho dopúšťali - páchatelov. V súčasnosti sa všeobecne akceptuje skutočnosť, že biografický prístup k páchatelom a tým, ktorí prizerali, môže vzdelávací proces obohatiť, zároveň však platí, že takýto prístup je veľmi náročný.

¹ Prehľad „životopisných“ pracovných listov: Karl Stojka (A.7, C.3, E.8, Mauthausen), Wilhelm Trollmann (C.6), Bernhard Steinbach (C.7), Erna Lauenburgerová (D.5), Settela Steinbachová (D.9), Ceija Stojková (E.1), Alexander Baurov (E.3), Josef Serynek (E.4), Sofia Taikonová (E.5), Zoni Weisz (E.6), Else Schmidtová (E.7), Max Bamberger (A.2, Masaker v Hrastine)

Vo výučbových materiáloch na týchto webových stránkach sú páchatelia často označení menom, nie sú však predstavení pomocou stručného životopisu. Navrhujeme však, aby ste pri výučbe s životopismi páchatelov pracovali.

Väčšina z nasledujúcich desiatich námetov sa zaoberá prácou s obsahom životopisov, iné sa zameriavajú na spôsoby, ktorými sú životopisy vystavané. Návrhy 1 a 2 sú vhodné ako všeobecný úvod k práci s životopismi a je možné ich kombinovať s nasledujúcimi možnosťami. Návrhy 3-8 sa týkajú špecificky výukových materiálov. Posledné dva návrhy prekladajú spôsoby, ako sa do problematiky ponoriť hlbšie, a/alebo obsahujú nadväzujúce kroky.

Návrhy k výučbe

A] Všeobecný úvod k práci s životopismi

1] Životopisné rešerše

Táto časť obsahuje úvod k životopisným rešeršiam.

Pracovná skupina: malé skupiny

Čas: 15 min. (+ Domáca úloha)

- _ Vyhládajte určité životopisné informácie, napr. historické informácie o určitom človeku.
- _ Ako to urobíte? Kde budete informácie hľadať?
- _ Na aké ťažkosti by ste pritom mohli naraziť?
- _ Zdieľajte svoje výsledky s ostatnými skupinami a spíšte si ich do zoznamu.

Vaša domáca úloha:

- _ Vyberte si osobu, o ktorej by ste sa chceli dozvedieť viac: Settela Steinbach (D 9), Zoni Weisz (E 6) alebo Else Schmidt (E 7).
- _ Súkuste o tomto človeku zistiť životopisné informácie.

Po životopisných rešeršiach:

- _ Aký spôsob získavania informácií sa vám osvedčil najlepšie?
- _ Ako je možné získané informácie rozšíriť?

2] Životopisné príbehy.

Toto cvičenie ukazuje jednoduchým spôsobom, čo môže ovplyvniť životopisné príbehy a spôsob, akým sú podané.

Pracovná skupina: páry

Čas: 20-30 min.

- _ Zamyslite sa, aké tri otázky by ste radi položili svojmu partnerovi / partnerke o jeho / jej živote.
- _ Pýtajte sa navzájom.
- _ Zamyslite sa: Aké to je, keď sa vás niekto na niečo pýta? Čo odpoviete? Čo si necháte pre seba? Aké to je, keď sa niekoho na niečo pýtate?
- _ Popíšte celej skupine, čo z vašich otázok a odpovedí vyplýva.
- _ Keď váš partner / vaša partnerka dokončí svoju správu, povedzte, čo si o nej myslíte: Súhlasíte s tým, ako bol váš životopis podaný? Čo v ňom chýbalo? Čo nebolo určené celej skupine?
- _ Diskusia: Aké faktory ovplyvňujú životopisné príbehy?

B] Učebné materiály

3] Ktorý životopis upútal moju pozornosť?

Táto metóda je dobrým spôsobom, ako predstaviť danú tému. Žiakov poháňa ich vlastný záujem a vymýšľajú ďalšie otázky.

Čas: 20 min.

Po miestnosti sa rozmiestnia kópie všetkých životopisných pracovných listov.

Žiaci chodia po miestnosti a hľadajú list, ktorý by upútal ich pozornosť a s ktorým by radi ďalej pracovali. Potom si každý sám pre seba odpovie na tieto otázky:

- Prečo ste si tento pracovný list vybrali?
- Čo ste zistili o ľuďoch na fotografii?
- Čo ste sa dozvedeli o všeobecnej histórii Sintov a Rómov?
- Formulujte tri otázky týkajúce sa týchto ľudí / tejto témy, na ktoré by ste radi poznali odpoveď. Potom v malých skupinách alebo s triedou diskutujte o výsledkoch. Otázky žiakov môžu byť vodidlom k tomu, s ktorými kapitolami by sa malo pracovať v ďalšej fáze.

4] Stojkovci

Dôkladne zdokumentovaná biografia európskej rómskej rodiny ako prípadová štúdia.

Východisko: pracovné listy ku Karlovi Stojkovi (A 7, C 3, E 8, Mauthausen) a Ceiji Stojkovej (E 1).

Čas: 1 vyučovacia hodina

- Najprv si pozrite fotografie na pracovných listoch a zapíšte si svoje myšlienky a dojmy.
- Čo ste sa z pracovných listov dozvedeli o Karlovi a Ceiji Stojkových?
- Každý zo žiakov by sa mal pokúsiť formulovať jednu otázku k životu Karla a Ceiji Stojkových.
- Zoradte pracovné listy logickým poradím pre účely výstavy. Aké poradie zvolíte a prečo?

5] **Život po koncentračných táboroch.**

Žiakov zvyčajne veľmi zaujíma, ako ľudia, ktorí prežili tábory, žili po roku 1945.

Ako sa dokázali vyrovnáť s tým, čo zažili? Pre prácu s týmto aspektom je vhodný pracovný list E1.

Čas: 1 vyučovacia hodina

- _ Preštudujte pracovný list a prejdite na časť „Vaša úloha”.
- _ Vyhľadajte informácie o živote Ceiji Stojkovej. Sústreďte sa na jej život po roku 1945.
- _ Predstavte si, že môžete cestovať v čase. Vraciate sa do roku 1953 a stretávate sa s Ceijou Stojkovou a jej dcérou. Čo im poviete? Na čo sa ich spýtate? Ako stretnutie prebieha? Po návrate z cesty časom napíšte priateľovi a stretnutie mu popíšte.
- _ Dnes už dospelá dcéra Ceiji Stojkovej Silvia Jursová v jednom rozhovore pred niekoľkými rokmi vyhlásila: „Mám veľký strach. Znovu a znovu sa vynára a bojím sa ľudí na ulici. V posledných desiatich rokoch podhubie opäť silnie, úplne bez povšimnutia. A znovu sa začínajú diať hanebnosti a krutosti.“
- _ Predstavte si, že pani Jursovú stretnete dnes. Čo jej poviete? Na čo sa jej spýtate?

6] **Kto sú páchatelia?**

K práci na tejto téme možno použiť príklad „rasového výskumníka” Roberta Rittera.

Pracovný list: C 2 (Robert Ritter)

Čas: 1 vyučovacia hodina

- _ Prezrite si fotografiu na pracovnom hárku C 2 a čo najpresnejšie popíšte, ako Robert Ritter (vpravo) vyzerá.
- _ Aké vlastnosti podľa vás Robert Ritter na základe fotografie má?
- _ Vyhľadajte informácie o živote Roberta Rittera a zostavte krátky životopis.
- _ Ako sa tieto informácie hodia k fotografii?
- _ Aké dôsledky mali Ritterove činy?

7] **Predsudky v minulosti a v súčasnosti**

Prostredníctvom životopisov troch Rómov a Sintov, táto úloha poukazuje, ako sa prejavovali predsudky v minulosti a dnes.

Čas: 30 min.

- _ V malých skupinách: Preštudujte jeden z pracovných listov E 6 (Zoni Weisz), E 7 (Else Schmidt) alebo E 8 (Karl Stojka).
- _ Ako predsudky proti Rómom a Sintom ovplyvnili život Zoniho Weisza, Elsy Schmidtovej alebo Karla Stojku?
- _ Popíšte, aký život dnes vedú ľudia, voči ktorým majú ostatní predsudky.
- _ O výsledky sa podelte s ostatnými skupinami.
- _ Zvážte, ako môžete proti takýmto predsudkom bojovať.

8] **Štyri životopisy – jediný človek.**

Výsledkom tejto úlohy sú štyri verzie jediného životopisu. Žiaci pracujú v štyroch skupinách. Každá z nich má k dispozícii rôzne informácie o živote Karla Stojku. Kým jedna skupina pozná iba jeho meno a pôvod, ostatné majú informácie o jeho detstve, o rokoch, keď bol prenasledovaný, a o živote po vojne. Cieľom je dôkladné štúdium životopisu (a jeho rôzne výklady zo strany žiakov).

Pracovné listy: A 2, A 3, A 4; A 7, E 8, Mauthausen.

Čas: 1 vyučovacia hodina.

V štyroch skupinách:

- _ Skupina A: Najprv si prečítajte pracovné listy A 2, A 3 a A 4, kde sa dozviete, z akého prostredia Karl Stojka pochádza. Bol to rakúsky Róm a narodil sa v roku 1931. Ako si predstavujete jeho život?
- _ Skupina B: Prečítajte si pracovný list A 7. Čím sa podľa vás Karl Stojka neskôr stal?
- _ Skupina C: Prečítajte si pracovný list E 8. Aký život viedol podľa vás Karl Stojka pred vojnou?
- _ Skupina D: Prečítajte si pracovné listy A 7 a E 8 a Mauthausen. Niekoľkými slovami zhrňte informácie o živote Karla Stojku.
- _ Podelte sa o výsledky, začne skupina A. Vypočujete si štyri rôzne životopisy jednej a tej istej osoby.
- _ Na začiatok diskusie vzneste tieto otázky:
 - _ Ako ste na tieto predstavy prišli?
 - _ Ako sa líši od informácií poskytnutých skupinou D?
 - _ Aký je rozdiel medzi predstavou a informáciou?
 - _ Odkiaľ získavame „poznatky“ (alebo to, čo za poznatky považujeme)?

C] Dôkladná práca a nadväzujúce kroky

9] Príprava životopisného pracovného listu.

Čas: niekoľko vyučovacích hodín / projektová práca

- _ Podľa vzoru E 1 pripravte životopisný pracovný list určitej osoby (napr. Sint / Róm z vášho regiónu alebo krajiny, alebo niekto, koho poznáte osobne, napr. prarodič alebo sused). Pracovný list musí obsahovať tieto prvky:
 - _ hlavička
 - _ fotografie
 - _ text (napr. Výňatok z rozhovoru, opis života jednotlivca atď.)
 - _ Vedeli ste, že
 - _ Vaša úloha
 - _ Fotografie
- _ Ktoré informácie použijete, a ktoré naopak vynecháte?
- _ Pracovné listy sa prezentujú formou výstavy. Na začiatok môžete vysvetliť, ako pracovný list vznikol.

10] Nemôžem / môžem sa zbaviť pocitu ...

Intenzívna práca so životopismi často vzbudzuje emócie. Na prácu s takýmito emóciami, na ich prekonanie a – ak je to žiaduce – zdieľanie s ostatnými, sú k dispozícii nasledujúce metódy.

Čas: 20 min.

S životopisom už nejakú dobu pracujete. Aké slovo najlepšie vyjadruje vaše rozpoloženie?

- _ Napíšte ho na kus papiera. Vyberte jednu z týchto možností:
- _ Mimika: Vyjadrite slovo jazykom tela.
- _ Prevedte slovo do pohybu. Ako rýchle / pomalé, plynulé / trhané atď. sú vaše pohyby?
- _ Uveďte hudobnú skladbu, ktorá najlepšie vyjadruje vaše slovo/ rozpoloženie.
- _ Opíšte svoje slovo ostatným.
- _ Akú má vaše slovo farbu? Nakreslite svoje slovo v tejto farbe.
- _ Možno vás napadá nejaký ďalší spôsob, ako sa dá slovo/ rozpoloženie vyjadriť.

Podeľte sa o výsledky v malých skupinách. Potom sa vráťte k práci v triede:

- _ Aké dojmy vo vás skupiny vzbudili, čo ste od nich zistili a čo podľa vás stojí za zmienku a o čom chcete diskutovať?
- _ Na záver dajte na kôpku listy papiera, na ktoré ste na začiatku úlohy napísali svoje slovo.

PRÁCA S FOTOGRAFIAMI Irmgard Bibermann

Ústredným prvkom týchto vzdelávacích materiálov zameraných na osud európskych Rómov a Sintov sú fotografie a pri výučbe je možné ich použiť rôznymi spôsobmi. Sú dobrým úvodom k téme, znázorňujú a problematizujú skutočnosti, sú podnetom k otázkam, ponúkajú úvodné podnety na diskusiu a zároveň slúžia ako historické zdroje.

Ako zdroje predstavujú fotografie výzvu: vyvolávajú dojem, že zachytávajú realitu, ale v skutočnosti ukazujú len jej malý výsek vybraný fotografom, v niektorých prípadoch boli dokonca vopred naaranžované. Musíme tiež vziať do úvahy, na aké účely boli fotografie vyhotovené. Niektoré z fotografií na webových stránkach zaobstarala polícia ako záznam pre kriminalistické účely, iné fotografie nasníмали lekári a etnológovia pre pseudovedecký výskum. Takmer všetky odrážajú pohľad, ako vnímala väčšina obyvateľstva túto marginalizovanú menšinu. Pri práci s fotografiami je dôležité, aby vnímanie žiakov nebolo ovplyvňované názvami alebo popiskami. Preto u niektorých fotografií na webových stránkach chýba text, aby bolo možné ich použiť na rozvoj rôznych zručností.

Pri všetkých nasledujúcich námetoch k výučbe je základným predpokladom dôkladné prehliadnutie si fotografií. Pri úvahách o tom, aký dojem v nich fotografia vyvoláva, a pri formulovaní myšlienok, asociácií, pocitov a možno aj fyzických reakcií, ktoré fotografie podnietia, si žiaci môžu uvedomiť svoje vlastné osobné reakcie. Systematický prístup k popisu obsahu fotografie sa ponúka vo forme otázok ohľadom voľby motívu, perspektívy a detailu a tiež kompozície fotografie, teda prvkov v popredí a pozadí. Sú tu popísané tvorivé prístupy na prezeranie, opisu a výkladu fotografií. Žiaci sa učia rozlišovať medzi prehliadaním, popisom a výkladom. Sú im poskytnú nástroje, ktoré im umožňujú vnímať fotografie, porozumieť im a klasifikovať ich (pozri časť Metódy).

V neposlednom rade sú fotografie zasadené do historických súvislostí. Z toho dôvodu je každá fotografia sprevádzaná stručným popisom, ktorý obsahuje podrobné údaje (ak sú k dispozícii) o fotografovi, roku, kedy bola fotografia urobená a za akým účelom (vedecká, kriminalistická, etnologické, novinárska, rodinná fotografia). Žiaci môžu tiež nájsť stranu, na ktorej je fotografia umiestnená, a zaradiť ju do širšieho kontextu vrátane názvu, hlavného textu a podporných informácií (Viete, že...?).

Sú uvedené početné príklady, aby bolo zrejmé, aké metódy sú pre prácu s vybranými fotografiami najvhodnejšie.

Metódy práce s fotografiami

Ciele:

- _ Schopnosť pozorne sa pozeráť, schopnosť presne vidieť
- _ Uvedomenie si vlastnej reakcie a fáz, z ktorých sa skladá: schopnosť vnímať a formulovať dojmy
- _ Schopnosť spochybňovať fotografie
- _ Empatické chápanie: schopnosť vidieť fotografiu a vcítiť sa do jej obsahu z hľadiska času, miesta, osôb a udalosti (kde, kedy, kto, čo)
- _ Dekonstruktívna fotografia
- _ Schopnosť zasadiť fotografie do ich historického kontextu.

Čítajte fotografie

„Čítajte“ fotografiu ako text od horného ľavého rohu do dolného pravého, riadok po riadku.
Všimajte si všetky detaily.

Vnútrotné plátno

Starostlivo si fotografiu prezrite. Potom zavrite oči. Teraz si fotografiu v duchu premietnite na plátno vo vašej myslí a zapamätajte si ju. Otvorte oči a porovnajte obraz na plátne s fotografiou. Sú medzi nimi nejaké rozdiely?

Prerozprávajte fotografie

Nájdite si partnera/ partnerku. Mal/ mala by zatvoriť oči. Osoba B opisuje fotografiu čo najpodrobnejšie osobe A, akoby poslucháč bol slepý. Je veľmi dôležité hovoriť len to, čo skutočne vidíte. Potom osoba A so zavretými očami opisuje fotografiu, ktorú si predstavuje. Na záver osoba A otvorí oči a porovná svoj vnútorný obraz s fotografiou. Je dôležité, aby si žiaci najprv uvedomili rozdiel medzi opisom a výkladom: Vidím veľkého muža, ako sa z okna prižmúrenými očami pozerá na ulicu (opis). Vidím silného muža, ako sa z okna uprene pozerá na ulicu (výklad).

Vstrebajte fotografiu

Starostlivo si prezrite fotografiu. Potom napíšte odpovede na tieto otázky: Aké myšlienky a asociácie vám prišli na myseľ? Aké pocity vo vás fotografia vzbudila? Čo vám fotografia pripomína? Nájdite si partnera a zdieľajte s ním svoje dojmy. Na záver si celá skupina navzájom vymení myšlienky, pocity a asociácie.

Tichý dialóg

Vytvorte skupiny po štyroch. Vezmite list papiera. Starostlivo si prezrite fotografiu. Spíšte prídavné mená, ktoré podľa vás obrázok popisujú. Jedna skupina začne a zapíše prvé prídavné meno a potom bez slov odovzdá list papiera ďalšej skupine. Tento proces sa niekoľkokrát opakuje. Potom sa pridajte k inej skupine a zistíte, ktoré slová sú v oboch skupinách rovnaké a ktoré sa líšia. Výsledok zapíšete. Oboznámte s výsledkom celú skupinu.

Variant:

Učiteľ premietne fotografiu na stenu. Žiaci si ju prehliadnu a potom vstanú a napíšu svoje dojmy na tabuľu alebo plagát. Mlčia, až kým nie sú vyčerpané všetky nápady.

Prvé dojmy

Niekoľko sekúnd si prezerajte fotografiu a potom ju odložte. Pri písaní sa na ňu nepozerajte. Zapište, čo vás napadá. Teraz sa znova pozrite na fotografiu a doplňte svoje poznámky alebo ich spresnite.

Variant:

Učiteľ na niekoľko sekúnd premietne fotografiu na stenu a potom projektor vypne. Žiaci si zapíšu, čo ich napadne. Fotografia sa potom znovu premietne a žiaci si doplnia alebo spresnia svoje poznámky.

Široký uhol – priblíženie

Starostlivo si prezrite fotografiu. Potom urobte tento pokus:

Pozrite sa na fotografiu z diaľky a pokúste sa obsiahnuť celý obraz. Možno si budete musieť držať fotografiu ďalej od očí alebo sa zdvihnúť a urobiť krok späť od monitora. Potom pohľad priblížite a skúste sa zamerať na jediný detail. Potom sa na fotografiu opäť pozrite z diaľky a potom znova zblízka, tentoraz sa zamerajte na iný detail. Nájdite si partnera a ukážte mu svoj priblížený obraz takto: váš partner zavrie oči a vy prikryjete fotografiu listom bieleho papiera tak, aby bol vidieť iba detail, na ktorý ste sa zblízka zamerali. Oslovte partnera, aby otvoril oči a detail si prezrel. Vymeňte si miesta.

Popredie – pozadie / stred – okraj

Starostlivo si prezrite fotografiu. Čo vidíte v popredí a čo v pozadí? Čo je v strede fotografie a čo na okraji? Aké má umiestnenie dopad? Položte si otázku, či to tak fotograf urobil zámerne, alebo nie.

Detaily

Vezmite kus papiera a zakryte časť fotografie. Odkrytú nechajte iba hornú tretinu fotografie a pozrite si ju. Potom urobte to isté sa spodnou a prostrednou tretinou. Použite niekoľko listov papiera a zamerajte sa na menšie detaily. Čo ste si všimli? Ako to ovplyvňuje, čo vidíte?

Prejdite sa fotografiou

Túlajte sa pohľadom po fotografii. Predstavte si, že ste jej súčasťou, a prechádzajte sa vo výjave. Čo počujete (zvuky, hlasy, slová, vety)? Aké pachy cítite? Aké máte pocity?

Variant:

Túlajte sa po fotografii pohľadom. Predstavte si, že práve prichádzate do dediny. Čo tam vidíte? Zapište, čo vidíte a cítite.

Pýtajte sa fotografiu

Starostlivo si prezrite fotografiu. Potom si položte otázku:

Zaujímalo by ma, či ...

Rád by som vedel / rada by som vedela, či ...

Sám seba pýtam, či ...

Názvy fotografií

Vytvorte skupiny po troch. Predstavte si, že ste reportéri na schôdzi redakčného tímu.

Fotografia má byť umiestnená na titulnej strane. Vymyslite vhodný nadpis a napíšte popis, k torý sa umiestni pod fotografiu. Popíšte výsledky svojej práce triede.

Živé fotografie

Na fotografii si vyberte osobu a napíšte jej stručný životopis: meno, vek, aké má najväčšie želanie, čoho sa najviac bojí. Rozprávajte z pohľadu tejto osoby o tom, čo sa odohráva v okamihu, keď je fotografia zhotovená. Potom popíšte, aká bola situácia desať minút predtým, než bola fotografia urobená.

Hovoriace fotografie: myšlienkové bubliny

Vyberte si na fotografii jednu alebo dve osoby a zamyslite sa nad tým, čo si asi v daný okamih myslia. Nakreslite myšlienkovú bublinu a ich myšlienky do nej vpíšte. Vytvorte skupinu po troch a zdieľajte výsledky. Kto si vybral ktorú osobu a prečo? Sú si myšlienky podobné alebo sa líšia?

Hovoriace fotografie: dialóg

Vyberte si na fotografii dve osoby a predstavte si, že sa spolu rozprávajú. Napíšte krátky dialóg.

Variant:

Vyberte si na fotografii dve osoby a predstavte si, čo asi práve hovoria. Nakreslite dialógové bubliny a ich slová tam vpíšte.

Zmena hľadiska

Predstavte si, že scénu pozorujete z druhej strany cesty. Napíšte, čo vidíte.

Rozprávanie z vlastného pohľadu

Predstavte si, že ste jedným z ľudí na fotografii, ktorý to, čo sa odohráva, sleduje z diaľky ako pozorovateľ. Napíšte list priateľovi a popíšte mu svoje pozorovania a myšlienky.

Zmena perspektívy

Starostlivo si prezrite fotografiu. Vytvorte malé skupiny. So skupinou zaujmite taký postoj, aby ste napodobnili obsah fotografie. Venujte pozornosť detailom čo do mimiky, gest a postojov a tiež si všimnite, čo je v strede fotografie. Potom uvažujte nad tým, ako by fotografia vyzerala, keby ju bývala zadovážila jedna z osôb, ktorá je na nej zachytená. Čo by ona umiestnila do stredu? Čo by chcel/chcela povedať?

Pred – teraz – potom

Vytvorte malé skupiny. So skupinou zaujmite taký postoj, aby ste čo najvernejšie napodobnili obsah fotografie. Zamyslite sa nad tým, čo sa stalo päť minút predtým a čo sa stane o päť minút neskôr. Pre každý scenár vytvorte skupinové pózy. Predstavte svoje pózy celej skupine. Diváci musia mať po dobu, kedy sa skupina na javisku pripravuje do pózy, zatvorené oči. Keď ju otvoria,vidia hotovú pózu a môžu si ju niekoľko minút prezeráť, než oči opäť zatvoria. Rovnaký postup sa opakuje v ďalších dvoch skupinových pózach. Výsledkom je istý druh krátkeho animovaného filmu, ktorý si diváci v duchu premietajú.

Rôzny uhol pohľadu

Starostlivo si prezrite fotografiu. Vytvorte malé skupiny. Vžite sa postupne do hľadiska každej z osôb na fotografii. Povedzte, čo sa na fotografii z hľadiska jednotlivých osôb odohráva.

Príklady z výučbových materiálov

Pracovný list A.1

Čítajte fotografiu

„Čítajte“ fotografiu z horného ľavého rohu do dolného pravého, riadok po riadku. Všímajte si všetky detaily.

Detaily

Veźmite list papiera a zakryte časť fotografie. Odkrytú nechajte iba hornú tretinu fotografie a p ozrite si ju. Potom urobte to isté so spodnou a prostrednou tretinou. Použite niekoľko listov papiera a zamerajte sa na menšie detaily. Čo ste si všimli? Akým spôsobom tieto detaily menia to, čo vidíte?

Názov fotografie

Vytvorte skupiny po troch. Predstavte si, že ste reportéri na schôdzi redakčného tímu. Fotografia má byť umiestnená na titulnej strane. Vymyslite vhodný nadpis a napíšte popis, ktorý sa umiestni pod fotografiu. Popíšte výsledky svojej práce triede.

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku A1. Porovnajte svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detaily uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel.

Pracovný list A.3

Široký uhol – priblíženie

Starostlivo si prezrite fotografiu. Potom urobte tento pokus: pozrite sa na fotografiu z diaľky a pokúste sa obsiahnuť celý obraz. Možno si budete musieť podržať fotografiu ďalej od očí alebo sa zdvihnúť a ustúpiť krok späť od monitora. Potom pohľad priblížte a skúste sa zamerať na jediný detail. Potom sa na fotografii opäť pozrite z diaľky a potom znova zblízka, tentoraz sa zamerajte na iný detail. Nájdite si partnera a ukážte mu svoj priblížený obraz takto: váš partner zavrie oči a vy prikryjete fotografiu listom bieleho papiera tak, aby bol vidieť iba detail, na ktorý ste sa zblízka zamerali. Povedzte partnerovi, aby otvoril oči a prezrel si detail. Vystriedajte sa.

Prejdite sa fotografiou

Znovu si dôkladne prezrite fotografiu a pýtajte sa otázky k obsahu. Môžete začať takto:

- _ Zaujímalo by ma, či ...
- _ Rád by som vedel / rada by som vedela, či ...
- _ Sám seba sa pýtam / sama seba sa pýtam, či ...

Otázky potom v skupine pozbierajte a napíšte ich na plagát.

Predpoklady o fotografii

- _ Za akým účelom bola fotografia urobená?
- _ Prečo ju odfotil?
- _ Aký dojem mala vyvolať?
- _ Aké poslanstvo mala povedať?

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku A3. Porovnajete svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel. Skúste odpovedať na vyššie uvedené otázky a potom vyhľadajte fakty, aby ste zistili, či boli vaše domnienky správne.

Pracovný list A.6

Vnútorne plátno

Starostlivo si prezrite fotografiu. Potom zavrite oči. Teraz si fotografiu v duchu premietnite na plátno a uložte ju do pamäte. Otvorte oči a porovnajete obraz na plátne s fotografiou. Sú medzi nimi nejaké rozdiely?

Zmena hľadiska

Predstavte si, že scénu pozorujete z druhej strany cesty. Napíšte, čo vidíte.

Pred – teraz – potom

Vytvorte malé skupiny (max. 5 žiakov). So skupinou zaujmite taký postoj, aby ste čo najvernejšie napodobnili obsah fotografie. Zamyslite sa nad tým, čo sa stalo päť minút predtým a čo sa stane o päť minút neskôr. Pre každý scenár vytvorte skupinové pózy. Prezentujte svoje pózy celej skupine. Diváci musia mať po dobu, kedy sa skupina na javisku pripravuje do pózy, zatvorené oči. Keď ich otvoria, uvidia hotovú pózu a môžu si ju niekoľko minút prezerať, než oči opäť zatvoria. Rovnaký postup sa opakuje v ďalších dvoch skupinových pózach. Výsledkom je istý druh krátkeho animovaného filmu, ktorý si diváci v duchu premietajú.

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku A6. Porovnajete svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel.

Pracovný list B.3

Prerozprávajte fotografie

Nájdite si partnera/ partnerku. Mal/mala by zatvoriť oči. Osoba B opisuje fotografiu čo najpodrobnejšie osobe A, akoby bol poslucháč slepý. Je veľmi dôležité hovoriť len to, čo skutočne vidíte. Potom osoba A so zavretými očami opisuje fotografiu, ktorú si predstavuje.

Na záver osoba A otvorí oči a porovná svoj vnútorný obraz s fotografiou.

Je dôležité, aby si žiaci najprv uvedomili rozdiel medzi opisom a výkladom: Vidím veľkého muža pri okne, ako sa mihnutia pozerá na ulicu (opis). Vidím silného muža, ako sa z okna uprene pozerá na ulicu (výklad).

Hovoriace fotografie: dialóg

Vyberte si na fotografii dve osoby a predstavte si, že sa spolu rozprávajú. Napíšte krátky dialóg.

Variant:

Vyberte si na fotografii dve osoby a predstavte si, čo asi práve hovoria.

Nakreslite dialógové bubliny a ich slová tam vpište.

Rôzny uhol pohľadu

Znovu si starostlivo prezrite fotografiu. Vytvorte malé skupiny. Postupne sa vžite do pohľadu každej z troch osôb v popredí a jednej z osôb v pozadí.

Povedzte, čo sa na fotografii z hľadiska jednotlivých osôb odohráva.

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku B3. Porovnajte svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel.

Pracovný list B.7

Prejdite sa fotografiou

Túlajte sa pohľadom po fotografii. Predstavte si, že ste jej súčasťou a prechádzajte sa vo výjave.

Čo počujete (zvuky, hlasy, slová, vety)? Aké pachy cítite? Aké máte pocity?

Variant:

Túlajte sa po fotografii pohľadom. Predstavte si, že práve prichádzate do dediny. Čo tam vidíte? Zapište, čo vidíte a cítite.

Popredie – pozadie

Starostlivo si prezrite fotografiu. Čo vidíte v popredí a čo v pozadí? Čo je v strede fotografie a čo na okraji? Aké má umiestnenie dopad? Položte si otázku, či to tak fotograf urobil zámerne alebo nie.

Hovoriace fotografie: myšlienkové bubliny

Vyberte si jednu či dve osoby v popredí fotografie a jednu alebo dve osoby v pozadí a zamyslite sa nad tým, čo si asi práve myslia. Nakreslite myšlienkové bubliny a ich myšlienky tam vpíšte.

Vytvorte skupinu po troch a podelte sa o výsledky. Kto si vybral ktoré osoby a prečo? Sú si myšlienky podobné alebo sa líšia?

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku B7. Porovnajte svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel.

Pracovný list C.2

Tichý dialóg

Vytvorte skupiny po štyroch. Vezmite list papiera. Starostlivo si prezrite fotografiu. Spíšte prídavné mená, ktoré podľa vás obrázok popisujú. Jedna skupina začne a zapíše prvé prídavné meno a potom bez slov odovzdá list papiera ďalšej skupine. Tento proces sa opakuje, až kým vás už nenapadajú žiadne ďalšie slová. Potom sa pridajte k inej skupine a zistíte, aké slová sú v oboch skupinách rovnaké a aké sa líšia. Výsledok zapíšte. Zoznámte s výsledkom celú skupinu.

Variant:

Učiteľ premietne fotografiu na stenu. Žiaci si ju prehliadnu a potom vstanú a napíšu svoje dojmy na tabuľu alebo plagát. Všetci mlčia, až kým nie sú vyčerpané všetky nápady.

Pýtajte sa fotografií

Znovu si dôkladne prezrite fotografiu a pýtajte sa otázky k obsahu. Môžete začať takto:

- _ Zaujímalo by ma, či ...
- _ Rád by som vedel / rada by som vedela, či ...
- _ Sám seba sa pýtam / sama seba sa pýtam, či ...

Otázky potom v skupine pozbierajte a napíšte ich na plagát.

Zmena perspektívy

Teraz vytvorte malé skupiny. So skupinou zaujmite taký postoj, aby ste napodobnili obsah fotografie. Venujte pozornosť detailom čo do mimiky, gest a postojov a tiež si všimnite, čo je v strede fotografie. Potom sa zamyslite nad tým, ako by fotografia vyzerala, keby ju zadovážila žena. Čo by ona umiestnila do stredu? Čo by chcela povedať? Vytvorte skupinovú pózu, aby ste vyjadrili jej odkaz. Prezentujte obe pózy celej skupine.

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku C2. Porovnajte svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel. Skúste odpovedať na vyššie položené otázky.

Pracovný list C.10

Vstrebajte fotografiu

Starostlivo si prezrite fotografiu. Potom napíšte odpovede na tieto otázky:

- _ Aké myšlienky a asociácie vám prišli na myseľ?
- _ Aké pocity vo vás fotografia vzbudila?
- _ Čo vám fotografia pripomína?

Nájdite si partnera a zdieľajte s ním svoje dojmy.

Na záver si celá skupina navzájom vymení myšlienky, pocity a asociácie.

Pierwszy plan – tło

Starostlivo si prezrite fotografiu. Čo vidíte v popredí a čo v pozadí? Čo je v strede fotografie a čo na okraji? Aké má umiestnenie dopad?

Položte si otázku, či to tak fotograf urobil zámerne, alebo nie.

Názov fotografie

Vytvorte skupiny po troch. Predstavte si, že ste reportéri na schôdzi redakčného tímu. Fotografia má byť umiestnená na titulnej strane. Vymyslíte vhodný nadpis a napíšte popis, ktorý sa umiestni pod fotografiu. Popíšte výsledky svojej práce triede.

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku C10. Porovnajte svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel.

Pracovný list D.8

Prvé dojmy

Niekoľko sekúnd si prezeraťte fotografiu a potom ju odložte. Pri písaní sa na ňu už nepozeraťte. Zapište, čo vás napadne. Teraz sa znova pozrite na fotografiu a doplňte svoje poznámky alebo ich prepracujte.

Variant:

Učiteľ na niekoľko sekúnd premietne fotografiu na stenu a potom projektor vypne.

Žiaci si zapišu, čo ich napadne. Fotografia sa potom znovu premietne a žiaci si doplnia alebo spresnia svoje poznámky.

Pýtajte sa fotografií

Znova si dôkladne prezrite fotografiu a pýtajte sa otázky k obsahu. Môžete začať takto:

- _ Zaujímalo by ma, či ...
- _ Rád by som vedel/ rada by som vedela, či ...
- _ Sám seba sa pýtam/ sama seba sa pýtam, či ...

Otázky potom v skupine pozbierajte a napíšte ich na plagát.

Rozprávanie z vlastného pohľadu

Predstavte si, že pozorujete výjav spoza plotu záhrady. Napíšte list priateľovi a popíšte mu svoje pozorovania a myšlienky.

Premýšľajte o fotografii

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na stránku D8. Porovnajte svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel.

Doplňujúce materiály: HODONÍN U KUNŠTÁTU

Tichý dialóg

Vytvorte skupiny po štyroch. Vezmite list papiera. Starostlivo si prezrite fotografiu. Spíšte prídavné mená, ktoré podľa vás obrázok popisujú. Jedna skupina začne a zapíše prvé prídavné meno a potom bez slov odovzdá list papiera ďalšej skupine. Tento proces sa opakuje, až kým vás už nenapadajú žiadne ďalšie slová. Potom sa pridajte k inej skupine a zistíte, aké slová sú v oboch skupinách rovnaké a aké sa líšia. Výsledok zapíšete. Zoznámte s výsledkom celú skupinu.

Variant:

Učiteľ premietne fotografiu na stenu. Žiaci si ju prehliadnu a potom vstanú a napíšu svoje dojmy na tabuľu alebo plagát. Pritom mlčia, až kým nie sú vyčerpané všetky nápady.

Živá fotografia.

Na fotografii si vyberte osobu a napíšte jej stručný životopis: meno, vek, aké má najväčšie želanie, čoho sa najviac bojí. Rozprávajte z pohľadu tejto osoby o tom, čo sa odohráva v okamihu, keď je fotografia zhotovená. Potom popíšte, aká bola situácia desať minút predtým, než bola fotografia urobená. Skúste predpovedať, aká bude situácia o desať minút neskôr.

Premýšľajte o fotografii.

Na webových stránkach www.romasintigenocide.eu prejdite na pracovný hárok HODONÍN U KUNŠTÁTU. Porovnajte svoje dojmy a myšlienky s informáciami v texte a detailmi uvedenej fotografie. Pokúste sa zistiť, kedy bola fotografia urobená, kým a na aký účel.

AKO MÔŽEME DEKONŠTRUOVAŤ HISTORICKÉ NÁZORY NA ZÁKLADE STEREOTYPOV?

Robert Sigel

História je viac, než len samotná prezentácia minulých udalostí. Jej súčasťou je výber, hodnotenie, hľadanie súvislostí a vytváranie zmyslu. Historici sú odbornými činiteľmi tohto procesu. Ich činy sa neodohrávajú v prázdnote, ale v skutočných spoločnostiach. Výsledkom je história v podobe, v ktorej je zapísaná a oznamuje konkrétny historický príbeh.

Tieto historické príbehy sú teda konštrukcie. Pri konštruovaní príbehu dochádza k tvorbe predstáv o sebe samých ako aj tvorbe predstáv vonkajších: predstáv o vlastnej skupine ako predstáv o nás samých (rodina, etnická skupina, národ, rasa, náboženské spoločenstvá atď.) a predstáv o ostatných skupinách ako predstáv vonkajších (rodina, etnická skupina, národ, náboženské spoločenstvá atď.). Pri tejto tvorbe sa uplatňujú stereotypy, to znamená, že sú k predstavám priradené špecifické vlastnosti a modely správania. Stereotypy nie sú totožné s predsudkami: predsudky vždy obsahujú negatívne prvky, zatiaľ čo vlastnosti a modely priradené vo forme stereotypov môžu predstavovať kladné, záporné alebo neutrálne hodnotenia.

Historické príbehy a predstavy, ktoré obsahujú, je potrebné znovu a znovu prehodnocovať. Predstavy - tie o nás samotných ako aj tie vonkajšie, sa totiž môžu stať stereotypmi. Tieto stereotypy sa vzdalujú od reality tak dlho, až ju úplne prestanú odrážať. Nutnosť prehodnocovať ich je obzvlášť zrejma u predstavy o takzvaných „cigánoch“. Táto predstava dlhé roky vychádza zo stereotypov a predsudkov a realite je na míle vzdialená. A práve tieto predsudky sa za vlády národných socialistov stali základom pre stigmatizáciu, zbavenie práv, prenasledovanie a genocídu.

Prehodnocovanie historických príbehov a predstáv, ktoré obsahujú, je tiež súčasťou štúdia histórie. Nástrojom na prehodnocovanie je proces známy ako dekonštrukcia. Dekonštrukcia objasňuje vývoj historického príbehu tým, že odhaľuje pôvodný spôsob jeho tvorby. Pri dekonštrukcii je daný príbeh podrobený sledu základných myšlienok a otázok:

- _ Je možné danú udalosť overiť?
- _ Je daná udalosť reprezentatívna?
- _ Aké vzťahy, príčiny a dôsledky sú v prezentovanom pohľade obsiahnuté?
- _ Aké vzťahy, príčiny a dôsledky sú navrhnuté bez dôkazu?
- _ Aké možné vzťahy, príčiny a dôsledky sú opomenuté?
- _ Aké iné, odlišné, odchyľujúce sa, protichodné argumenty a vysvetlenia možno formulovať?
- _ Aké záujmy by mohli podopierať prezentovaný pohľad?

Pri výučbe je možné dekonštruovať stereotypy niekoľkými rôznymi spôsobmi. Výber metódy závisí od mnohých faktorov ako vek žiakov, existujúce znalosti súvislostí, schopnosti pýtať sa, znalosti jednotlivých metód, schopnosti reflexie a úsudku atď. Mnohé z týchto faktorov sa rovnako vzťahujú aj na učiteľov.

Materiály na týchto webových stránkach sú vynikajúcou príležitosťou pre praktické využitie nasledujúcich vyučovacích metód:

Zmena perspektívy.

Zmena perspektívy je pokusom vidieť iné ich vlastnými očami - a tiež vidieť vlastnú skupinu očami ostatných. Nie je ľahké pokúsiť sa vžiť do perspektívy tretej strany. Východiskom pre takú zmenu perspektívy môže byť hranie rôznych rolí, písanie denníkov, listov a piesní a ďalšie formy umeleckého prejavu.

Pozorovateľ ako svedok

Táto metóda napokon tiež zahŕňa zmenu perspektívy: k posúdeniu udalosti je nutný nezávislý pohľad nestranného pozorovateľa. Jednou z možností je hranie rolí pred súdom alebo pri inej forme výsluchu, pri ktorom je nutné objasniť fakty a skutočnosti určitého prípadu. Táto metóda pomáha vytvárať silný morálny zmysel mladých ľudí pre spravodlivosť.

Jednotlivec a skupina

Stereotypné pohľady na skupiny sú vždy zovšeobecňujúce; nezohľadňujú individualitu členov skupiny a automaticky ignorujú odlišnosti a variácie. Možno ich znázorniť pomocou rôznych prvkov, napr. stravovacích zvyklostí a spôsobov stolovania, pravidiel a noriem v rodine alebo očakávaní alebo činnosti vo voľnom čase.

Takéto zistenia z vlastného života možno použiť ako analytický nástroj: predstava o vlastnej skupine (školskej triede, rodine, etnickej skupine, rase, náboženskom spoločenstve atď.) stráca svoju hermetickú súdržnosť a rovnaký postup je možné uplatniť aj na predstavy vonkajšie.

Prerozprávané a pokračujúce životopisy

Životopisy Rómov a Sintov - rovnako ako príslušníkov iných prenasledovaných skupín - boli násilne prerušené. Ďalší život preživších ľudí bol poznačený hlbokou celoživotnou traumou. Sledovanie životov tých, ktorí prežili prenasledovanie, až do súčasnosti nám ponúka príležitosť pochopiť ako riziko, ktoré vyplýva z tvorby stereotypov, tak individualitu ľudí s ich vlastným potenciálom.

Ďalšou možnosťou je požiadať študentov, aby si predstavili, ako by dnes vyzeral život zavraždeného človeka, čo ich prinúti prekročiť tieň predsudkov, ktoré boli príčinou vraždy, a uvedomiť si celý potenciál, ktorý by bývali mohli mať napríklad rómske a sintske deti.

Tieto a ďalšie výučbové metódy môžu otvoriť dvere k elementárnym myšlienkam a otázkam, ktoré sme spomenuli vyššie. V jednotlivých prípadoch môžu byť aj podnetom na podrobné pozorovania a analýzu stereotypov, ich vývoja, odôvodnenie a dopadov a na diskusiu o nich. Dôkladné faktické poznatky sú základom akejkolvek dekonštrukcie; materiály na týchto webových stránkach práve takéto vecné informácie poskytujú.